

Державне управління: удосконалення та розвиток № 11, 2010

УДК 351

О. О. Бутник,
аспірант, РВПС НАН України

АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті проаналізовано чинники активізації інвестиційних процесів в Україні. Запропоновано методи стимулювання інвестиційної діяльності держави.

Annotation. The article analyzes the factors of investment processes in Ukraine. The methods of stimulating public investment.

Ключові слова: інвестиція, інвестиційна діяльність, інвестиційна політика, бюджетно-податкова політика, механізм державного регулювання інвестиційної діяльності.

ВСТУП

Трансформаційні процеси в економіці України обумовлюють зовсім нові умови інвестування, від результативності яких залежить стан виробничого потенціалу промисловості регіонів. Реальний стан та перспективи розвитку виробничого потенціалу регіону визначають інвестиційну політику, міжгалузеві пропорції, масштаби й темпи розвитку окремих галузей, напрями інвестування галузей регіональної економіки.

У зв'язку з цим постає комплекс проблем пов'язаних з визначенням обсягів і напрямів інвестицій, вибору оптимальних варіантів вкладень, активізації інвестиційних процесів та удосконалення управління ними на регіональному рівні.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз проблем формування та активізації інвестиційних процесів в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Стан і ефективність інвестиційної діяльності в країні залежить перш за все від відповідної державної і регіональної інвестиційної політики, результативність якої зумовлюється наявністю чіткого механізму її реалізації. Він, як правило, повинен включати в себе:

- вибір надійних джерел і методів фінансування інвестицій;
- визначення термінів і вибір органів, які відповідають за реалізацію інвестиційної політики;
- створення необхідної нормативно-правової основи для функціонування ринку інвестицій;
- створення сприятливих умов для залучення інвестицій [1,2].

Невід'ємною складовою державної інвестиційної політики, крім формування сприятливого інвестиційного клімату і пошуку неінфляційних джерел фінансування структурних перетворень, є організація моніторингу ефективності здійснюваних капіталовкладень і розробка пропозицій щодо її підвищення [3].

Під регіональною інвестиційною політикою розуміється система заходів здійснюваних на рівні регіону, які сприяють мобілізації інвестиційних ресурсів і визначенню напрямів їх найбільш ефективного і раціонального використання в інтересах населення регіону і окремих інвесторів. Вона повинна бути спрямована на підйом економіки і підвищення ефективності виробництва в регіоні, забезпечення самофінансування і позитивних передумов розвитку регіону в майбутньому [4,5].

Підкреслимо, що інвестиційна політика в кожному регіоні України має свої особливості, які обумовлені такими факторами:

- економічною і соціальною політикою, яка проводиться в регіоні;
- величиною наявного виробничого потенціалу промисловості;
- геополітичним розташуванням;
- природно-кліматичними умовами;
- привабливістю регіону для іноземних інвестицій та ін.

До основних завдань управління інвестиційною діяльністю в регіоні відносяться наступні:

- створення інфраструктури інвестиційного ринку;
- визначення пріоритетних напрямів вкладення інвестицій;
- створення умов для залучення позабюджетних джерел фінансування інвестицій, в тому числі вільних коштів населення, іноземних інвестицій та інвестицій з інших регіонів країни.

Сучасна світова економіка характеризується переходом до постіндустріальної стадії. Ця глобальна тенденція зумовлена становленням нового технологічного способу виробництва і супроводжується глибокими зрушеннями щодо рівня і структури суспільного виробництва. Постіндустріальній стадії притаманно зниження у ВВП частки матеріального виробництва та збільшення складової нематеріальних послуг: освіти, науки, культури, охорони здоров'я та спорту.

В той же час треба визнати, що Україна, як зазначає академік НАН України А.Чухно, „відстала від розвинутих країн на цілу економічну епоху. Вона не лише залишилася на індивідуальній стадії, а й порівняно з 1990 роком багато втратила у розвитку індустрії і сільського господарства. Тому, щоб бути рівноправним членом європейського і світового співробітництва, їй треба не лише запровадити ринкову систему господарювання, а й значною мірою подолати відставання” [2].

Якщо говорити про ефективність науково-технічної діяльності як у регіонах, так і в Україні в цілому, то вона постійно знижується через застарілість матеріально-технічної бази наукових досліджень і відсутність коштів на її оновлення (табл.1), незадовільну структуру науково-дослідних, дослідно-конструкторських і впроваджувальних робіт, нерациональне співвідношення чисельності наукових працівників і допоміжного персоналу, вкрай незадовільне інформаційне забезпечення, відсутність ринку науково-технічної продукції і попиту на неї, низьку інноваційну спроможність виробництва. На вирішення цих проблем повинна бути, в першу чергу, спрямована державна науково-технічна й інноваційна політика та запроваджено в державі ефективні механізми її реалізації.

Таблиця 1. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування

	2007	2008	2009
У фактичних цінах, млн. грн.			
Усього	188486	233081	151777
у тому числі за рахунок			
коштів державного бюджету	10458	11576	6687
коштів місцевих бюджетів	7324	9918	4161
власних коштів підприємств та організацій	106520	132138	96019
кредитів банків та інших позик	31182	40451	21581
коштів іноземних інвесторів	6660	7591	6859
коштів населення на будівництво власних квартир	9879	9495	4792
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	8549	11589	5502
інших джерел фінансування	7914	10323	6176
Усього ¹	100,0	100,0	100,0
Відсотків до загального обсягу			
у тому числі за рахунок			
коштів державного бюджету	5,6	5,0	4,4
коштів місцевих бюджетів	3,9	4,2	2,7
власних коштів підприємств та організацій	56,5	56,7	63,3
кредитів банків та інших позик	16,6	17,3	14,2
коштів іноземних інвесторів	3,5	3,3	4,5
коштів населення на будівництво власних квартир	5,2	4,1	3,2
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	4,5	5,0	3,6
інших джерел фінансування	4,2	4,4	4,1

Завданням місцевої влади є покращення параметрів регіонального середовища для розвитку економіки територій. Першочерговим при цьому є визначення пріоритетних галузей в цілому, підприємств і виробництв всіх форм власності, орієнтованих на випуск експортоздатної та імпортоздатної продукції. Крім того, з метою ефективної реалізації об'єктів незавершеного будівництва важливим є створення спеціальних бірж та комерційного банку для фінансування подібних об'єктів, акціонерами якого могли б стати й закордонні фірми.

Загальний вплив інвестицій на розвиток продуктивних сил і формування виробничого потенціалу промисловості регіонів України можна охарактеризувати наступним чином. Одна з найбільш актуальних проблем розвитку виробничого потенціалу промисловості - відновлення виробничих фондів. Рівень відновлення основних засобів на більш високій технологічній основі не тільки обумовлює збереження багатьох наявних конкурентних переваг, але і визначає становлення нових стійких вигод. Слід зазначити той факт, що значна частина знову введених основних засобів припадає на галузі промисловості.

У теперішній час в умовах певної обмеженості джерел бюджетного фінансування, з одного боку, і значної потреби українських підприємств у коштах для фінансування інвестиційних програм і проектів, з іншого – на комерційні банки покладаються особливі надії і висуваються особливі вимоги по підтримці інвестиційних проектів.

Стимулювати інвестиційну діяльність банків повинна держава через створення гнучкої системи оподаткування доходів, отриманих від реалізації інвестиційних вкладень в економіку держави. Мова в першу чергу іде про створення пільгової системи оподаткування, яка буде застосовуватися до банків, що здійснюють інвестування в реальний сектор економіки, і своїми вкладеннями сприяють його розвитку. Ще одним шляхом зниження податкового навантаження на банк-інвестор може бути відтермінування сплати платежів в бюджет на певний термін (залежно від специфіки інвестиційного проекту). Можливий також варіант, при якому користуватись пільгами будуть лише проекти скеровані в окремі галузі, які є пріоритетними для розвитку в конкретному регіоні, чи державі загалом.

У зв'язку з цим заслуговує на увагу досвід розвинутих країн (зокрема Японії) щодо системи довгострокового кредитування. Це стосується створення відповідної банківської системи, банківських інститутів, які шляхом акумуляції та розміщення грошових вкладів і кредитів сприяли б активізації інвестиційних процесів у виробничій сфері. Насамперед це створення спеціалізованих банківських установ - банків довгострокового кредитування (БДК).

Сьогодні в Японії налічується три БДК: Індустріальний банк Японії, Банк Японії з довгострокового кредитування та Японський кредитний банк. У порівнянні із звичайними комерційними банками, БДК притаманні певні специфічні риси. По-перше, основою кредитування звичайних комерційних банків є короткострокові та середньострокові кредити. На відміну від них, інвестиції БДК спрямовані на розвиток підприємств і модернізацію їх устаткування, передбачають створення самого устаткування, його навантаження та поступову появу прибутку на інвестиції. Таким чином, кредитування набуває форми довгострокових позик.

По-друге, як правило, комерційні банки здійснюють кредитування під зростаючу ставку процента, рівень якого змінюється кожні 3-6 місяців. При отриманні довгострокових кредитів та подальшій оцінці рентабельності інвестицій, які здійснюються в устаткування, підприємствам треба враховувати проценти за депозитами як необхідні витрати. Саме необхідністю передбачення розмірів процентних виплат і зумовлене встановлення БДК фіксованого процента для кредитування підприємств.

По-третє, якщо б для здійснення довгострокового кредитування під фіксований процент БДК залучали кошти через короткострокові депозити, як це роблять звичайні комерційні банки, вони б наражалися на значний ризик ліквідності й не могли б досягти стійкого стану. Тому для БДК необхідним є залучення коштів на довгий термін і під фіксовані проценти. Однак при наданні цьому виду звичайних депозитів, кошти вкладників були б зв'язаними. Але, якщо виходити з інтересів інвесторів, то для масштабної мобілізації довгострокових капіталів більш припустимим є такий спосіб, коли в основі своїй інвестиції здійснюються на довгий строк, але при цьому набувають форми цінних паперів, які завжди можна комусь передати. Цим зумовлено те, що БДК спираються у залученні коштів на випуск цінних паперів - грошових позик.

Доцільним є також відкриття в Україні відділень першокласних іноземних банків, створення комерційних банків за участю іноземного капіталу, а також приватних інвестиційних банків. Саме приватні інвестиційні банки повинні спеціалізуватися на кредитуванні інвестиційних проектів вартістю до 7 млн. дол. США, тобто охопити незайняту нині міжнародними фінансовими інститутами (СБРР і Світовим банком) інвестиційну нішу.

Перехід на кредитний механізм інвестування дасть змогу створити самовідтворюючу ресурсну базу, а державне регулювання процентних ставок за такими ресурсами зніме проблему збитковості кредитів для позичальників.

Щодо активізації інвестиційної діяльності окремих підприємств, то крім вже існуючих пільг щодо оподаткування прибутку, який спрямовується на фінансування капіталовкладень, його реінвестування у виробництво тісно пов'язане з реформуванням податкової системи в цілому. Особливого значення вирішення даної проблеми набуває з точки зору стимулювання інвестиційної активності на регіональному рівні. До числа першочергових заходів можна віднести чітке розмежування податкової компетенції між центром і регіонами, спрощення існуючої податкової системи з поступовим послабленням податкового тягаря на товаровиробника, поетапне зміщення акцентів оподаткування з доходів юридичних на доходи фізичних осіб.

Не менш вагомим джерелом, яке справляє істотний вплив на розвиток інвестиційних проектів, є іноземні інвестиції. Загальна картина надходження іноземних інвестицій в Україну наведена в таблиці 2.

Нова техніка та технологія як об'єкти інвестування завжди належали до пріоритетних напрямків державного фінансування та підтримки. Деяко другорядна роль приватних компаній в інвестуванні коштів у нову техніку та технологію пояснюється, насамперед, підвищеним ризиком у порівнянні з іншими інвестиційними проектами та небажанням фінансувати фундаментальні дослідження, комерційний успіх яких на початкових етапах інноваційного проекту є досить сумнівним. Це спричинило до появи в ринково розвинених країнах спеціалізованих інноваційних компаній, призначенням яких були інвестиції у нововведення.

Таблиця 2. Прямі іноземні інвестиції в Україну

	Обсяги прямих інвестицій на 01.01.2010 (млн.дол. США)	У % до підсумку
Усього	40026,8	100,0
у тому числі		
Кіпр	8593,2	21,5
Німеччина	6613,0	16,5
Нідерланди	4002,0	10,0
Російська Федерація	2674,6	6,7
Австрія	2604,1	6,5
Сполучене Королівство	2375,9	5,9
Франція	1640,1	4,1
Сполучені Штати Америки	1387,1	3,5
Віргінські Острови, Британські	1371,0	3,4
Швеція	1272,3	3,2
Італія	992,2	2,5
Польща	864,9	2,2
Швейцарія	805,5	2,0
Угорщина	675,1	1,7
Інші країни	4155,8	10,3

Враховуючи цей досвід, необхідно створити в регіонах спеціалізовані венчурні фонди та приватні компанії венчурного капіталу, надати дозвіл на здійснення ризикових інвестицій страховим компаніям та пенсійним фондам. Основні умови венчурного фінансування - це наявність прийняттого ризику, тобто згода інвестора на втрату своїх коштів, що компенсується високими доходами венчурних підприємств. За умови поєднання інвестування інноваційних проектів з державною підтримкою можливо знизити ступінь ризику таких проектів і тим самим підвищити ступінь впровадження.

Аналіз умов іноземного інвестування свідчить про те, що воно сконцентроване в країнах, які регулюють його залучення. Першою з таких умов було відкриття ринків цінних паперів для іноземних інвесторів.

В Україні нерозвиненість фондового ринку, відсутність механізму участі іноземних інвесторів в операціях на вторинному ринку цінних паперів є тими негативними обставинами, які суттєво стримують іноземних інвесторів при вкладенні капіталу.

Забезпечення освоєння емісії середньо- і довгострокових цінних паперів із цільовим інвестиційним призначенням, а також подальший розвиток інфраструктури фондового ринку (систем реєстрації власників, незалежних регістраторів тощо) спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату. При тому, щоб прискорити створення такого важливого елементу фондового ринку, як система національного депозитарію, доцільно залучити кошти міжнародної економічної допомоги.

Поліпшення інвестиційного клімату в Україні значною мірою зумовлене створенням надійної системи страхування від ризиків прямих іноземних інвестицій, які сьогодні іноді важко спрогнозувати. З цією метою необхідно остаточно в законодавчому порядку врегулювати питання страхування ризиків у період проведення інвестиційної діяльності, створити Фонд державних гарантій на основі державної системи, Національну страхову компанію, забезпечити вихід на міжнародні страхові (перестраховальні) ринки, створити за участю держави страхові організації або представництва в одному з визнаних у світі страхових (перестраховальних) центрів, а також активізувати діяльність, пов'язану з приєднанням України до міжнародних конвенцій страхування інвестицій та захисту інвесторів.

Основними галузями в Україні, які потребують вливання ризикового капіталу, є передусім агропромисловий комплекс, енергетика, транспорт, зв'язок. Необхідний цей капітал і для впровадження науково-технічних розробок українських учених і конструкторів.

Активізації залучення іноземних інвестицій в Україну сприятиме подальша дерегуляція економіки, – встановлення прозорої системи взаємовідносин із міністерствами, іншими органами центральної та місцевої влади. Цьому також сприятиме максимальне спрощення процедур, що регламентують взаємовідносини у галузі залучення іноземних інвестицій.

Структуру зацікавленості потенційних інвесторів у вітчизняних об'єктах за галузевою ознакою представлено у табл. 3.

Об'єктивно Україна зацікавлена лише в тих іноземних інвестиціях, які будуть вкладатися в реальну економіку в рамках міжгалузевих пропозицій суспільного виробництва, система яких відповідає національно-державним інтересам України, і не зацікавлена в іноземних інвестиціях, які, надходячи навіть у реальний сектор економіки, сприяють формуванню таких міжгалузевих пропорцій відтворення, які в своїй сукупності відповідають економічним і геополітичним інтересам іноземних держав і транснаціональних корпорацій.

Таблиця 3. Галузева зацікавленість потенційних покупців українськими підприємствами

Галузь	Частка
Проектні, проектно-дослідні роботи	
Українські компанії	100
Морський транспорт	
Українські компанії	33
Іноземні компанії	67
Авіаційний транспорт	
Українські компанії	33
Іноземні компанії	67
Сільське господарство	
Іноземні компанії	100
Хімічна промисловість	
Українські компанії	100
Вугільна промисловість	
Українські компанії	67
Іноземні компанії	33
Легка промисловість	
Українські компанії	100
Охорона здоров'я	
Українські компанії	100

Негативний вплив проти іноземного інвестування має значна невідпрацьованість та невідлагодженість правової сфери: дублювання законодавчих актів, які продукуються різними урядовими структурами, введення законів зворотної дії шляхом зміни статей поправками, внесення до них доповнень і змін, що призводить до первинності інструкцій та листів різних органів, а не самих законів, до існування громіздкої нормативної бази. Зокрема, в 1996 році діяльність іноземних інвесторів регламентували більше ніж сто нормативно-законодавчих акти. Перманентні зміни законодавства і численні внесення коректив до нього свідчать про маніпулювання правовим полем, чого не визнає цивілізований ринок.

Нині основним нормативним документом, який регулює вкладення зовнішніх коштів, є Закон України "Про режим іноземного інвестування" 1996 року. До істотних вад цього закону слід віднести, по-перше, відсутність критеріїв пріоритетності об'єктів і галузей, інвестиції у які повинні регулюватися, що ускладнює проблему надання пільг при залученні капіталу. По-друге, законом здійснюється регулювання тільки прямих іноземних інвестицій без урахування портфельних.

Створення й удосконалення законодавчої бази, яка б забезпечила нормальні, стабільні умови для іноземних інвесторів, доцільно проводити, по-перше, шляхом внесення в Закон України "Про режим іноземного інвестування" таких доповнень, що передбачатимуть:

- визнання іноземною інвестицією придбання нерезидентами цінних паперів, у тому числі облігацій внутрішньої державної позики;
- звільнення від державного мита іноземних інвестицій у вигляді устаткування, заощадження, що відносяться до статутного фонду підприємств з іноземними інвестиціями.

Необхідність залучення іноземних інвестицій під конкретні програми і проекти, які мають стратегічне значення для розвитку економіки України і привабливі з точки зору строків окупності, здійснення селективного відбору підприємств, а також надання їм всебічної підтримки, потребує подальшого формування організаційного механізму залучення іноземних інвестицій. З їх допомогою буде здійснюватися впровадження програм прямих іноземних інвестицій.

Назріла необхідність утворення при Кабінеті Міністрів України міжвідомчої координаційної комісії для супроводження інвестиційних проектів, а також інституціонального блоку в Кабінеті Міністрів України, відповідального за сприяння розвитку інвестиційної діяльності.

ВИСНОВОК

Таким чином, багатоаспектна проблематика активізації інвестиційних процесів в Україні вимагає поліпшення макроекономічної ситуації (насамперед, це прискорення проведення реформ, вдосконалення грошово-кредитної та валютної політики, створення умов для виникнення ефективних приватних власників, посилення боротьби з корупцією) і послідовної реалізації системи взаємопов'язаних економічних, правових, організаційних і інформаційних заходів, спрямованих на утворення привабливого інвестиційного клімату.

Література:

1. Варламова Г.О. Інвестиційний маркетинг і моніторинг галузей промисловості України // Актуальні проблеми економіки. – 2005. -№3(45). –С.68-74.
2. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та її значення для України. –К.: Логос, 2003. – 632с.
3. Регіональна політика: методика, практика / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. академії НАН України М.І.Долішній. – Львів, 2001. – 70с.
4. Дубініна М.В., Солдак М.О. Сучасний розвиток виробничої сфери в регіонах України // Економіка промисловості. – 2005. -№1(27). – С. 124-131.
5. www.ukstat.gov.ua <<http://www.ukstat.gov.ua>> / офіційний сайт Державного комітету статистики України.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2010 р